

Postřehy z 52. konference České demografické společnosti

smis-lab.cz/2023/05/31/postrehy-z-52-konference-ceske-demograficke-spolecnosti

31. 5. 2023

Ondřej Vencálek

Výrazný meziroční pokles v počtu (živě) narozených dětí v České republice, který nastal v roce 2022, s sebou přináší řadu otázek týkajících se příčin tohoto poklesu. Zájem o tyto otázky mě vedl k účasti na letošní konferenci České demografické společnosti.

Připomeňme, že celkový počet živě narozených dětí za rok 2022 byl 99 834, což představuje pokles o 10,70 % oproti roku 2021, kdy se narodilo 111 973 dětí.

Ve svém příspěvku nazvaném Hodnocení nejnovějších trendů ve vývoji počtu narozených dětí a plodnosti v České republice jsem shrnul své postřehy publikované na ve třech příspěvcích v období února až března 2023 na webu smis-lab.

Průzkum ohledně dalšího vývoje počtu narozených dětí

V závěru svého příspěvku jsem položil účastníkům demografické konference (tedy převážně demografům) následující otázku: *Jaká bude (procentuální) meziroční změna v počtu narozených dětí za rok 2023 oproti roku 2022?* Dotázaní mohli odpovídat po načtení QR kódu, který je nasměroval na online dotazník na webu survio.com.

Predikovat je těžké,
zejména když se jedná o budoucnost.

Jaká bude (procentuální) meziroční změna
v počtu narozených dětí za rok 2023 oproti
roku 2022?

- nárůst o více než 3 %
- nárůst o 0–3 %
- pokles o 0–3 %
- pokles o více než 3 %

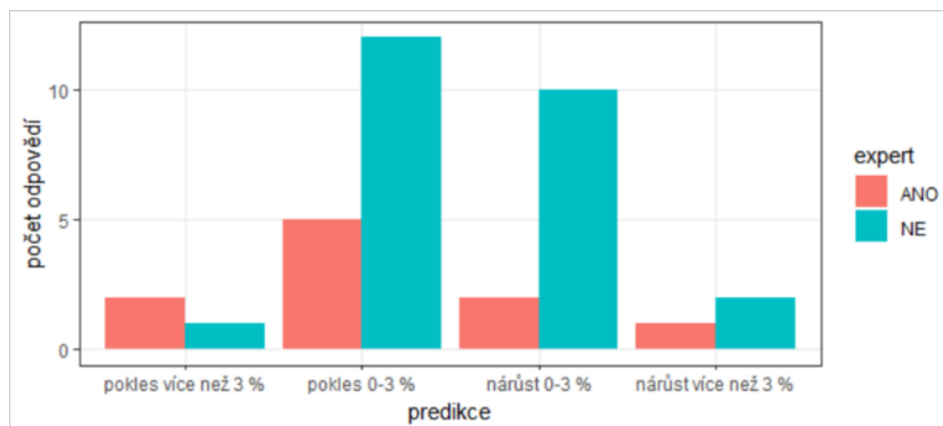

<https://www.surveio.com/survey/d/S3M6Q8J1F6W5F0J7J>

Otázku zodpovědělo celkem 35 dotázaných, z nichž 10 uvedlo, že jejich odpověď je expertním názorem na tuto otázku. Výsledky shrnuje následující tabulka a graf.

	Pokles o více než 3 %	Pokles o méně než 3 %	Nárůst o méně než 3 %	Nárůst o více než 3 %	Celkem
Expert	2	5	2	1	10
Ostatní	1	12	10	2	25
Celkem	3	17	12	3	35

Tabulka 1: Odpovědi účastníků 52. konference České demografické společnosti na otázku "Jaká bude (procentuální) meziroční změna v počtu narozených dětí za rok 2023 oproti roku 2022?"

Většina respondentů (20 z 35, tedy 57 %) očekává další pokles v počtu narozených dětí. Nemalá část (15 z 35, tedy 43 %) však očekává růst. Mezi těmi, kteří svou odpověď označili za expertní, je očekávání dalšího poklesu o něco výraznější (7 z 10, tedy 70 %). Výrazná většina očekává změnu ne větší než 3 %, ať už na jednu či druhou stranu – větší změnu očekává jen 6 z 35 respondentů, přičemž 3 očekávají výraznější pokles a 3 výraznější nárůst.

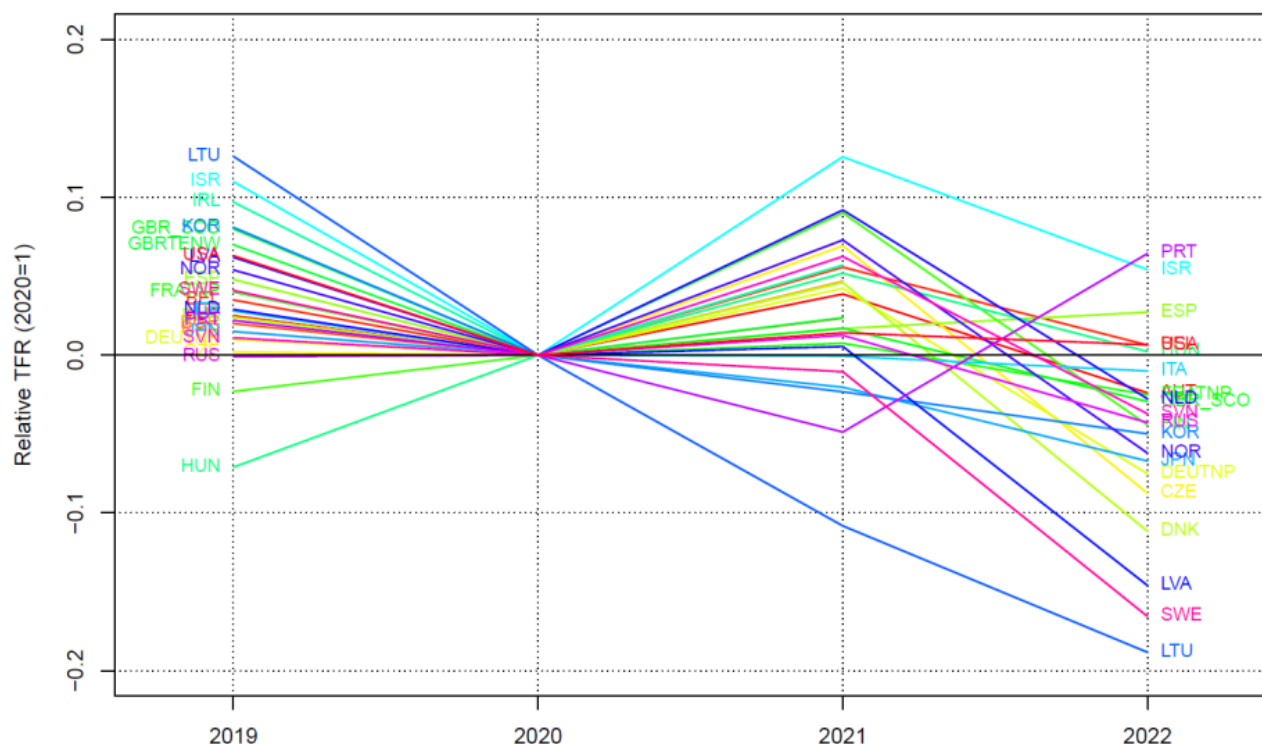
Dovolím si k těmto výsledkům přidat krátký komentář. Při zachování úhrnné plodnosti z předchozího roku lze očekávat pokles počtu narozených v důsledku změny ve struktuře a četnosti populace žen v reprodukčním věku. Např. pro rok 2022 byl takto očekáván pokles o 2-3 %. Otázkou ovšem je, jak hodnotit plodnost roku 2022, jelikož ta byla po letech, kdy se pohybovala na úrovni mezi 1,7 a 1,83 nečekaně nízká (kolem 1,66). Část tohoto poklesu by mohla být vysvětlena tím, že „Ženy, které by možná měly dítě až v roce 2022, ho měly již v roce 2021.“ **Pokud by tato hypotéza o změně časování platila, bylo by možno očekávat, že v roce 2023 bude úhrnná plodnost vyšší než v roce 2022**, což by vedlo k částečnému či dokonce úplnému vykompenzování výše popsaného efektu změny v populaci žen v reprodukčním věku. **Pokud však hypotéza o změně časování neplatí, došlo v roce 2022 k snížení počtu narozených dětí, jehož příčiny nejsou dostatečně objasněny.** V tom případě je otázkou, zda faktory způsobující pokles z roku 2022 se projeví i na počtech narozených v roce 2023, tedy zda přetrvávají.

Schopnost predikovat budoucí vývoj úzce souvisí s naším porozuměním vývoje sledované veličiny (v tomto případě počtu narozených dětí) v minulosti. Predikce v předkovidovém období byly poměrně stálé a úspěšné. Poměrně velká názorová variabilita v odpovědích na otázku ohledně budoucího vývoje svědčí nejen o celkem velké nejistotě ohledně budoucnosti, ale také ohledně vývoje v nedávné minulosti (v době „kovidové“).

Další příspěvky týkající se plodnosti

Zájemcům o problematiku vývoje plodnosti doporučuji prezentaci Kryštofa Zemana Krátkodobé změny plodnosti ve vyspělých zemích a v ČR během a po koronavirové pandemii. Na snímku 12 této prezentace je velmi zajímavý graf porovnávající vývoj úhrnné plodnosti v posledních třech letech v mnoha převážně Evropských zemích. Jako referenční je brán rok 2020. Nejprve se podívejme, co se dělo bezprostředně před obdobím, kdy naše životy začala ovlivňovat pandemie nemoci covid-19. Úhrnná plodnost ve většině sledovaných zemí v roce 2020 oproti roku 2019 poklesla. Nárůst byl zaznamenán jen ve Finsku a Maďarsku, Česká republika s víceméně nezměněnou plodností patřila spíše ke světlým výjimkám. Velikost poklesu byla většinou do 10 %, více to bylo jen v případě Izraele a Litvy. V roce 2021 došlo u většiny zemí k nárůstu úhrnné plodnosti, ten byl však s výjimkou Portugalska a Španělska u všech zemí vystřídán poklesem v roce 2022. Zdaleka nejdramatičtější pokles v úhrnné plodnosti zaznamenala ve sledovaném období Litva.

Změna TFR relativně k roku 2020

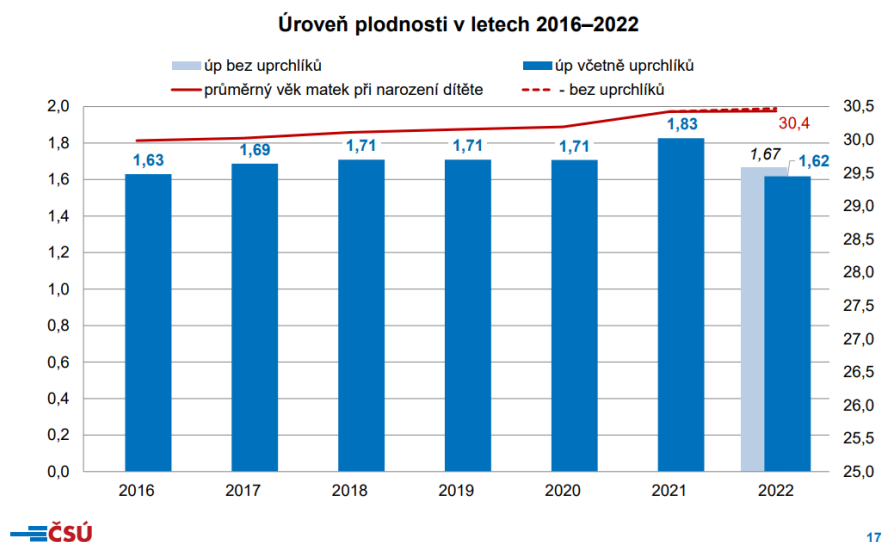
K. Zeman – Krátkodobé změny plodnosti ve vyspělých zemích a v ČR během a po koronavirové pandemii, 52. konference ČDS 2023

Při odhadu úhrnné plodnosti nejde jen o počet narozených dětí, ale také o počet žen v reprodukčním věku (plodnost je jakýmsi přepočtem počtu dětí na jednu ženu). Ve svém prvním příspěvku týkajícím se vývoje počtu narozených dětí a plodnosti jsem upozorňoval na velký výkyv v odhadu velikosti populace při sčítání 2021, který vysvětluje část „peaku“ úhrnné plodnosti v roce 2021. Z tohoto pohledu byl zajímavý příspěvek Roberta Šandy z Českého statistického úřadu (ČSÚ) nazvaný Vymezení obyvatelstva Česka ve sčítání 2021 – Jak vznikl pokles o 200 tisíc.

Pro hodnocení plodnosti je rovněž důležitý příspěvek Terezie Štyglerové a Michaely Němečkové z ČSÚ Odras války na Ukrajině v demografické statistice Česka. V něm zmiňují diskusi probíhající od léta 2022 týkající se toho, jak zahrnovat do statistik osoby přišlé na

území ČR v souvislosti s válkou na Ukrajině. Při nezapočítání této populace byl za rok 2022 počet živě narozených dětí 99,8 tisíc. Pokud ovšem zahrneme i tuto populaci, což se zřejmě bude dít, bude narozených o 1,4 tisíce více, tedy asi 100,2 tisíc. Co se týče úhrnné plodnosti, její odhad bude nižší, neboť narozených dětí je sice započteno více, ovšem rovněž je započteno více žen v reprodukčním věku (viz snímek 17).

MEZIROČNÍ POKLES PLODNOSTI S I BEZ UPRCHLÍKŮ

T. Štyglerová, M. Němečková – Odraz války na Ukrajině v demografické statistice Česka, 52. konference ČDS 2023

Dokud víme, jak moc (málo) jsou celkové počty narozených dětí a odhadu úhrnné plodnosti ovlivněny příchodem uprchlíků z Ukrajiny, je snadné tento vliv číselně vyjádřit. Z prezentace však vyplývá (viz snímek 5), že „Ve statistických datech není a nebude příznak/kategorie ‘uprchlík z Ukrajiny’.“ To další úvahy o vývoji plodnosti poněkud znesnadní.